

Др СЛОБОДАН ВУКИЋЕВИЋ
Др БРАНКО КОВАЧЕВИЋ

ФИЛОЗОФСКО-СОЦИОЛОШКЕ НАУКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Значај и улога

Наука је данас не само незамјенљива производна снага него и претходница свих битних друштвених промјена. Прошло је вријеме када су производња и техника биле главни покретачи научног прогреса. Живимо у вријеме када напредак науке нужно претходи развоју технологије и производње и битно утиче на друштвене промјене које се дешавају и које ће се десити.

Двије су битне карактеристике друштвених промјена у савременом свијету. Веома су сложене и дјелују шарцилизирајуће на друштво и човјека. Савремено друштво и човјек налазе се пред највећим проблемом како овладати друштвеним промјенама. Како превазићи њихову дезинтегрирајућу снагу и како их усмјерити на остварења универзалних вриједности које значе ослобођење друштва и човјека. Пред овим проблемом налазе се и високо-развијена, и средње развијена, и неразвијена друштва и савремени човјек у њима.

Наука је веома одговорна што се друштво и човјек налазе пред овим проблемом као и за његово прогресивно рјешење.

Филозофија је одавно изгубила карактер највеће народне мудрости која богати и обједињава људски ум. Техницизираном и економизираном друштву као да таква мудрост није ни потребна. Сва мудрост је у техници и економији. Све, или скоро све, даје се за њихов развој.

Човјек се у оваквом друштву јавља као „хомо приватикус“ затворен у своју егоистичну љуштину, отуђен од друштвених интереса јер су и они од њега отуђени. Он обавља друштвене послове из обавезе а не осјећаја дужности, обавља их зато што се плаћа, што се тиме обезбјеђује одговарајући положај у друштву, задовољавају одређене потребе — често вјештачке.

Данашњи сукоб друштво — појединац превасходно је филозофско-социолошки феномен иако се јавља као производ других фактора. Међутим, мора се признати да филозофија и социологија нијесу пуно учиниле да до њега не дође, или пак да се што успјешније и брже превлада.

Хуманистичка оријентација у филозофији и социологији као основни проблем поставља слободу и аутономију човјека. Она схвата човјека као творца друштва и властитог живота, насупрот редукованој слици која човјека третира као рецептора и преносиоца. Хуманисти сматрају да је потенцијал човјека неограничен, још неоткривен и правилно неусмјерен. Због тога је основни задатак филозофије и социологије да то учини. По мишљењу хуманиста, филозофија и социологија могу открити нереализоване потенције човјека и друштва. Њихов је основни задатак у откривању „институција и вриједности које доприносе унапређењу способности група и индивидуа за слободни и одговорни избор у складу са властитим потребама за развојем“. Предмет је тако оријентисане филозофије и социологије „слобода као свијест о алтернативама и као способност да се дјелује у складу са тим сазнањем“.

Основна замисао хуманистичке оријентације у филозофији и социологији односи се на њено запостављање значаја друштва у односу на личност. Разрадити концепт свестраног развоја личности без истовременог конципирања развоја друштва не може дати значајне теоријске ни практичне резултате.

Марксистичка оријентација у филозофији и социологији настоји да превазиђе истакнуте ограничености хуманистичке филозофије и социологије. Двије су њене основне карактеристике: 1) критичка усмјереност према друштвеној пракси, властитим сазнањима која провјерава у споју теорије и праксе и према сазнањима других филозофских и социолошких теорија и науке уопште; 2) налази се у функцију ослобођења човјека у друштву. Да би трајно очувала ове карактеристике, она мора своја истраживања усмјеравати: ретроспективно, ради откривања историјских услова друштвене праксе и прогресивно, ради откривања нових могућности које садржи дијалектика теорије и праксе.

Једино се на тај начин могу реafirмисати изворни Маркови ставови о друштву и положају човјека у њему не остајући на апстрактном хуманизму и појавним облицима отуђености друштва и човјека. Марксистичка филозофија и социологија тако истражују хуманистичку суштину коју је могуће остварити и у том смислу антиципира одређена рјешења у свим областима друштвеног рада и живота. Овако схваћене, марксистичка филозофија и социологија представљају саставни дио револуционарног покрета.

Југословенски револуционарни покрет изражен у развоју социјалистичког самоуправљања производи незапамћени друштвени динамизам. Ни један елемент друштвене структуре, поготову најзначајнији, не може задобити статичку форму. У непрестаном

развоју и усавршавању су друштвени односи, установе и институције које прате те односе.

Оригиналност у развоју југословенског друштва има посебан значај за развој науке — филозофије и социологије изузетно. Не само средства за обављање научне дјелатности већ и садржај научне дјелатности пролази кроз „филтер“ самоуправног одлучивања, што нужно детерминира специфичан друштвени положај науке.* Нема користи нити оправдања за узимање апологетског става којим би идеализовали друштвене односе у југословенском социјалистичком самоуправном друштву. Евидентно је да ни у овој области односа друштво — наука и обрнуто, као ни у другим сферама друштвених односа и процеса, нијесу потпуно укинута елементи класне структуре друштва. Јављају се и ту разни видови технобирокаратских монопола, одлучивања у име радника, отуђеног понашања и сл.

Имајући у виду претходне констатације очигледно је да је улога филозофије и социологије у друштвено историјском, привредном, научном, културном и националном развоју Црне Горе незамјенљива, а задаци бројни и деликатни.

Самоуправни развој Југославије и, у оквиру ње, Црне Горе као стратешко опредјељење представља неисцрпну снагу и подстицај. Међутим, противрјечности које се јављају у реализацији овакве друштвено-политичке оријентације убједљиво показују да се није наишло на „чист“ терен, како у погледу теоријске елаборације и операционализације битних димензија овог сложеног друштвеног процеса, тако ни у погледу практично политичких рјешења. Неке старе противурјечности упорно одржавају континуитет, јављају се и неке нове.

Техничко-технолошки и уопште привредни развој, у то нас увјерава свакодневна пракса, не зависи само од техничко-технолошке опремљености већ много више од људског фактора.

Развој науке без филозофско-социолошке основе губи људски лик. Тако се развој техничких наука и њихов утицај на развој технике и технологије не може сагледати комплексно без укључивања у анализу тог утицаја на подјелу рада у савременом друштву и друштвени положај човјека у оквиру такве подјеле. Или, рецимо, резултати биолошких и медицинских истраживања. Да ли се резултати савремених биомедицинских истраживања могу са филозофско-социолошког аспекта сматрати прогресом?* Да ли би при данашњем стању и степену развоја друштвене свијести и друштва уопште примјена оваквих резултата довела до наруша-

* Друштвени положај имамо у виду: 1) као могућност утицаја у оквиру владајућег институционалног система и 2) Револуционарни аспект под којим подразумијевамо тежњу и усмјереност дјелатности друштвених група и појединаца на бази свог друштвеног положаја, својих материјалних могућности, способности и нових људских потреба да мијењају, или не, постојеће стање.

* На примјер, „дијете из епрувете“ или унапријед одређивање пола дјетета.

вања природне равнотеже? Какве би то све последице имало за друштвени положај и биће жене? И не само жене него и мушкарца? Куда би то све водило? Ова и низ других питања незаобилазна су како на глобалном нивоу — развитка друштва уопште, тако и на микронивоу — развитка сваког конкретног друштва и његових појединих сфера.

Филозофско-социолошка анализа досадашњих техничко-технолошког, економског, културног и националног развитка неопходна је да бисмо уочили све богатство историје и дијалектички га укључили у садашњи и будући развој. Филозофско-социолошка истраживања садашњости још више су неопходност ако хоћемо да имамо богатију и људскију садашњост и будућност.**

Стање и развој

Наставни и научноистраживачки рад из филозофије и социологије у Црној Гори сада се одвија у следећим институцијама: Црногорској академији наука и умјетности; Универзитету „Велько Влаховић“, Марксистичком центру ЦК СК ЦГ и марксистичким центрима у општинама и школама средњег усмјереног образовања. Од организација удруженог рада једино у Жељезари „Борис Кидрич“ ради одјељење за социолошка истраживања у оквиру психосоциолошке службе.

Одјељење ЦАНУ за друштвене науке преко Одбора за филозофију и социологију до сада је усмјеравало своју активност на израду научних пројеката из филозофије и социологије, организацију научних скупова и издавачку дјелатност. Према до сада прихваћеном програму рада, у овом Одлењу се раде или су у процесу разраде следећи научни пројекти: историја филозофије народа и народности Југославије; развитак филозофије у Црној Гори; Његошеви филозофски погледи; проблеми филозофије морала; трансформација друштвене свијести у Црној Гори; трансформација патријархалног и грађанског у савременом социјалистичком друштву; друштвени живот старе Црне Горе; израда библиографије радова из области филозофије и социологије у Црној Гори; проблеми филозофије права. Извјестан број ових пројеката ради се у заједници са другим заинтересованим субјектима. У организацији овог Одбора организовани су научни скупови: Традиционалне и савремене вриједности; Поглед на свијет, а предвиђа се организација симпозијума о Његошевој филозофији.

За финансирање ових пројеката од СИЗ-а за научне дјелатности СР Црне Горе добијено је у 1976. год. 40 000 динара и то су сва средства добијена од 1970. до 1983. године.

** Универзалност, трајност, вриједност и актуелност Његошевих дјела имају основу у њиховој филозофској садржини.

У оквиру издавачке дјелатности значајно мјесто има Зборник радова, који прати претходне активности.

У Одбор за социологију и филозофију укључени су научни радници из области филозофије и социологије који раде у Црној Гори, као и извјестан број познатих научних радника ван Црне Горе.

На Универзитету „Велько Влаховић“ наставни и научни рад из области филозофије и социологије одвија се кроз матични студиј на Одсеку за марксизам и социјалистичко самоуправљање на Наставничком факултету, наставу филозофије, социологије и марксизма на свим факултетима и вишим школама Универзитета, научноистраживачки рад Института за друштвено-економска истраживања Економског факултета и Универзитетског центра за марксистичке студије.

Одсек за марксизам и социјалистичко самоуправљање основан је на Наставничком факултету 1977. године са непосредним задатком образовања професора марксизма и социјалистичког самоуправљања. Шири друштвени задатак овог Одсека постављен је у контексту изучавања и развоја филозофске и социолошке мисли и научноистраживачкога рада у области филозофије и социологије, формирању кадрова, прије свега социолога истраживача потребних удруженом раду и другим друштвеним дјелатностима, као и професора филозофије и социологије. Садашњи наставни план и програм, са значајном заступљеношћу основних филозофских и социолошких дисциплина, представља солидну основу за задовољавање шире друштвене потребе, а не само оне непосредне због које је формиран. У склопу ових задатака Одсек има и задатак заједничке универзитетске јединице, и са Центром за марксистичке студије Универзитета представља цјелину, а то значи да преузима обавезу извођења и унапређивања наставе филозофије, социологије и марксизма на Универзитету.

Очигледно да првобитно дефинисан задатак Одсека за марксизам и социјалистичко самоуправљање не обухвата све друштвене и научне потребе. Због тога се, у склопу укупне рационализације Универзитета и прилагођавања Универзитета друштвеним потребама, трансформација Одсека за марксизам и социјалистичко самоуправљање у Одсек за филозофију и социологију поставља као неопходност. Према предложеној концепцији трансформације, прве двије године студија биле би јединствене, а од треће године би, зависно од оцијенјених потреба, радила три усмјерења: за филозофију, за социологију и за марксизам и социјалистичко самоуправљање. Наведена трансформација не изискује никаква економска оптерећења јер се ради о другачијој организацији и дистрибуцији постојећих средстава и кадра. Ова је трансформација и солидна основа за формирање Института за филозофију и социологију на истој кадровској основи, што би значило адекватан спој наставног и научног рада.

Потребе за кадром овог профила постоје без обзира на то што се истиче чињеница да има неупослених професора марксизма. Познато је да наставу марксизма сада изводе нестручњаци за ову област, као и то да у привреди Црне Горе ни у једној радној организацији, осим у Жељезари „Борис Кидрич“, не постоје социолошке службе за изучавање проблема рада и самоуправљања иако се на том плану јавља низ озбиљних противурјечности и проблема.

Поред овога, кадар назначеног профила потребан је за рад у марксистичким центрима (у којима сада има neodговарајућих профила), друштвено-политичким организацијама, културним институцијама и другим сферама друштвеног живота. Овдје треба посебно истаћи неопходност реализације примјењених социолошких истраживања која би се реализовала слободном размјеном рада са организацијама удруженог рада и другим заинтересованим чиниоцима.

Тако организован, одсјек за филозофију и социологију са Институтом представљао би фактор обједињавања наставног и научног рада из области филозофије и социологије у Црној Гори. Кадровска основа је већ створена (сада су на Одсјеку у сталном радном односу два редовна професора филозофије, један ванредни професор социологије, један доцент социологије, један професор више школе социологије, један редовни професор педагогије, један редовни професор политичке економије, један ванредни професор међународног радничког покрета, један ванредни професор психологије, три асистента филозофске групе предмета и два социолошке групе предмета који су магистрирали или су пред одбраном магистарског рада и као спољни сарадници ангажовани су професори Економског и Правног факултета из Титограда) иако треба уложити даље напоре ради кадровског јачања и усавршавања у земљи и иностранству, нарочито млађих. Професори марксизма који су завршили студије на Одсјеку за марксизам и социјалистичко самоуправљање запошљавају се у школама усмјереног средњег образовања, друштвено-политичким организацијама, научним институтима, на радију, телевизији, у новинарству или продужавају постдипломске студије и са запаженим успјехом извршавају повјерене задатке. Овај податак говори о двије ствари: прво, да се ради о квалитетном студију и, друго, да је веома неоправдано што њихова мјеста у школама, службама за самоуправљање у радним организацијама и центрима за марксизам покривају нестручњаци док они чекају на бироима за запошљавање.

Поред организације студија, Одсјек за марксизам и социјалистичко самоуправљање у досадашњем раду организовао је научно-стручне скупове (Анти-Диринг данас, југословенски научни скуп посвећен 100-годишњици енциклопедијског Енгелсовог дјела; настава марксизма у средњим школама и положај професора марксизма; научни скуп посвећен Марксу и др.) и издавачку дје-

латност (скрипта Општа социологија I, Друштвена својина и самоуправљање, уџбеници, Увод у филозофију и Логика) и активно се укључивао у научне скупове и научноистраживачку дјелатност у Црној Гори и Југославији.

Нарочиту активност у области научноистраживачког рада из филозофије и социологије имамо у оквиру Института за друштвено-економска истраживања Економског факултета у Титограду. О томе говоре научни пројекти реализовани или се реализују у оквиру тог Института (Типологија руралних средина у Југославији, Трансформација породице у Црној Гори, Патријархално и савремено у сеоској породици Црне Горе, Функција и остваривање делегатског система, Дијалектика односа између савременог и традиционалног, Облици отуђења личности у савременом друштву, Вриједносне оријентације радничке класе у Црној Гори, Однос према раду у ОУР-има Црне Горе, Социјална структура црногорског друштва, њене противурјечности и тенденција развојка. СИЗ за научне дјелатности Црне Горе финансирао је ове пројекте Института за друштвено-економска истраживања како слиједи: 1972 — 6 800, 1973 — 15 000, 1974 — 135 000, 1975 — 150 000, 1976 — 250 000, 1977 — 384 000, 1978 — 420 000, 1979 — 550 000, 1980 — 630 000, 1981 — 750 000, 1982 — 1 100 000, 1983 — 2 000 000 д.

Марксистички центри у Црној Гори представљају значајна мјеста образовног, истраживачког, а неки и издавачког карактера.

Марксистички центар ЦК СК Црне Горе развио је широко активност на идејно-политичком образовању, организовању научних скупова и расправа као и на издавачкој дјелатности. Само посљедње четири године организовао је 74 научно-теоријске расправе од којих истичемо: Валоризација црногорског културног наслеђа; Самоуправно планирање друштвено-економског развоја и економска стабилизација; Друштвене промјене на црногорском селу и актуелни проблеми развоја пољопривреде; Марксизам и социјалистичка пракса у Југославији; Интелигенција данас; Идејна борба и идејна диференцијација у СКЈ; Револуција као стваралаштво — стваралаштво као револуција (посвећено изабраним дјелима Вељка Влаховића). У оквиру издавачке дјелатности овај Центар је основао библиотеке: Актуелне теме (брошуре у којима се обрађују теме из програма идејно-политичког образовања); Друштво и политика (5 књига); Јубилеји (3 књиге) и посебна издања: радови Блажа Јовановића, Будислава Шошкића, Ђока Пајковића (у штампи). Поред истакнутог, Центар остварује пуну сарадњу са одговарајућим институцијама у Црној Гори и Југославији.

Марксистички центри у општинама настоје да своју дјелатност развију у три смјера: образовном, истраживачком и издавачком. Запажене резултате у том погледу постигли су марксистички центри у Титограду и Никшићу.

У оквиру истраживачке дјелатности Марксистички центар у Титограду врши: снимање јавног мњења (функционисање комуналних служби, делегатског система, остварења задатака стабилизације; прати ефекте марксистичког и идеолошког оспособљавања, ради на пројектима: Мотивисаност радника за успјешније привређивање, СК у великим градовима, Испољавање религијске свијести у области Титограда. У домену издавачке дјелатности Центар има библиотеку Идеолошко образовање у оквиру које је штампао 22 брошуре и библиотеку Друштво и самоуправљање, у којој је штампао три књиге.

У истраживачкој дјелатности Марксистичког центра у Никшићу реализовани су веома значајни пројекти: Ефикасност метода марксистичког образовања, Самоуправљање и проширена репродукција, Метод рада основних организација СК, а у припреми су и други. У оквиру издавачке дјелатности Центар има три едиције: Револуционарни покрет (штампане 4 књиге); Самоуправљање (4 књиге); Сјећања (6 књига). Веома је значајно да у својој укупној радној активности Центар повезује образовну, истраживачку и издавачку дјелатност.

У школама средњег умјереног образовања наставни предмети филозофија и социологија скоро су се изгубили. Садржаји тих предмета расути су кроз друге предмете, прије свега марксизам и социјалистичко самоуправљање. Тиме се из средњошколског програма изгубило систематско изучавање филозофије и социологије. Морамо се озбиљно запитати како ћемо у тој ситуацији формирати свестрано образовану личност ако наш средњошколац нема у програму незаобилазних дисциплина — филозофије и социологије. То је неопходно ако хоћемо да ученици могу правилно формирати марксистички научни поглед на свијет, тј. стицати и прихватати образовне садржаје из марксизма и самоуправљања.

Већ смо истакли да само у Железари „Борис Кидрич“ постоји социолошка служба за праћење и изучавање рада и самоуправљања. Садржај рада те службе веома је богат. Односи се на проблеме рада (продуктивност рада, мотивација, социолошки аспекти напређивања према раду, међуљудски односи на раду, квалификациона, здравствена и социјална структура радника, апсентизам, радне групе и њихови односи, неформалне групе, радна организација као социо-културни систем, питања друштвеног и личног стандарда радника и др.) и проблеме самоуправљања (непосредно одлучивање, рад делегата и делегација, рад органа самоуправљања унутар радне организације, самоуправно споразумијевање и договарање између ОУР-а, слободна размјена рада, самоуправљање и проширена репродукција, друштвено-политичке организације и њихов утицај на развој самоуправних односа, рад органа руковођења и њихов однос према самоуправљању и др.).

Несхватљиво је да овакве службе не постоје и у другим радним организацијама у привреди и друштвеним дјелатностима у Црној Гори у ситуацији кад постоји веома нагомилана админи-

страција, која у својим програмима рада има и те задатке. Администрација која је нестручна за ове послове а уз то и веома слабо мотивисана да их обавља. О томе нам говоре и многе такозване принудне управе и поремећени самоуправни односи, што има за посљедицу велике економске губитке и друштвено-политичке реперкусије. Сигурно, далеко веће него што би били трошкови за издржавање одговарајућих психо-социолошких служби. А ко би ту обрачунали и рационализацију на основу смањења администрације увођењем ових служби радни колективи би се, без двоумљења, одлучили за њихово формирање.

Овдје не можемо улазити у дубљу и свестранију анализу издавачке дјелатности али је неопходно, поред већ истакнутог, указати на још неке моменте.

Специјализованог часописа за филозофију и социологију у Црној Гори до сада није било, што је, свакако, велики недостатак. Часопис „Пракса“ који издаје Марксистички центар ЦС СК ЦГ поклањао је доста пажње темама из ових области али то није довољно с обзиром на научну потребу и достигнути ниво у овим областима и друштвену потребу у том погледу. Поред часописа „Пракса“, у часописима: „Овдје“ (Титоград), „Токови“ (Иванград), „Одзиви“ (Бијело Поље), „Мостови“ (Пљевља), „Споне“ (Никшић) можемо наћи радова из ових области али све то ни приближно не може задовољити истинску потребу развоја филозофске и социолошке мисли и научних истраживања у овим областима у Црној Гори. Због тога треба са задовољством прихватити трансформацију (подјелу) никшићког часописа „Споне“ на два часописа „Споне“ третирају област књижевности и културе нови је, „Луча“, за филозофију, социологију и друштвени живот). Тако Црна Гора први пут добија часопис за филозофију и социологију, што треба поздравити, са надом да ће одговорити савременим потребама у развоју филозофске и социолошке науке, нарочито научне критике. Посебно истичемо научну критику јер она умногоме недостаје, а морамо рећи да се није ни могла потпуније развити без специјализованог часописа, за филозофију и социологију. Научна критика мора успостављати континуитет, што не може у часописима, који су широко програмирани и у којима се не може одредити научно-стручни профил јер се само повремено баве појединим областима.

Не треба чинити нарочите напоре да анализом издавачких програма у Црној Гори утврдимо двије ствари: 1) само симболичну заступљеност књига из филозофије и социологије и 2) потпуну одсутност објављивања преведених дјела из савремене филозофске и социолошке литературе. У вези са првим проблемом неке напоре чини недавно основани Издавачки центар Универзитета док о превођењу стране литературе још нема никакве иницијативе. Сигурно је да би у праведнијој и рационалнијој расподјели расположивих средстава и обезбјеђења релативно мало нових могли направити значајније и неопходне кораке на том плану.

О научноистраживачком раду било је ријечи. Међутим, неопходно је указати на чињеницу да су научни пројекти из области филозофије и социологије претежно усмјерени на изучавање прошлости, тј. да је недовољно тема из савременог живота и друштвених кретања, као и то да скоро уопште нема научних пројеката који се односе на истраживања теоријских проблема савремене филозофије и социологије. Овдје је нарочито значајно питање какав је теоријски ниво свих научних пројеката, без обзира на то да ли се односе на прошлост или садашњост и да ли су преваходно емпиријског карактера. Уз то, и питање колико досадашњи научни пројекти примјењују савремену методологију научног истраживања и тиме обезбјеђују неопходну егзактност резултата истраживања. Са сигурношћу се може рећи да то није довољно. Све ово истичемо због непобитне чињенице да без јединства свих ових облика научне активности нема истинског развоја науке, научне мисли и њиховог дијалектичког споја са друштвеном праксом.

Закључак

1. У будућем друштвено-политичком, техничко-технолошком, привредном, научном, културном и националном развоју Црне Горе неопходно је активно и непосредно судјеловање филозофске и социолошке мисли у циљу свестранијег и богатијег социјалистичког самоуправног развојка нашег друштва и човјека у њему.

2. Савремена филозофија и социологија како на теоријском, тако и на методолошком плану убједљиво исказују све више моћи утицаја на разрјешавање озбиљних противрјечности у којој су друштво и човјек дошли технократским, блоковским, бирократским и сличним схватањима и поступцима. Чињеница је да се у овим друштвима осјећа све више потреба за њиховим утицајима. Савремена југословенска филозофија и социологија имају специфичан задатак у превазилажењу технобирократских и других препрека на путу социјалистичког самоуправног и несврстаног развојка југословенског друштва. Неопходно је да развој филозофије и социологије у Црној Гори достигне виши ниво и добије одговарајуће услове за овакво дјеловање јер у досадашњим условима (средства и др.) нијесу биле у могућности да одговоре стварним друштвеним и научним потребама. Средства потребна за овакав развој, уз рационалнију употребу средстава која су се и до сада издвајала у ту сврху, нијесу таквог обима да би оптерећивала процес стабилизације. Напротив, сигурно је да би се вишеструко исплатила.

3. Обор ЦАНУ за филозофију и социологију треба да представља једну од најзначајнијих институција у којој ће се одвијати научна истраживања на пољу филозофије и социологије. У том смислу Одбор треба кадровски ојачати не само на сарадничкој основи, као што је сада, а политиком расподеле средстава за научни рад РСИЗ-а за научне дјелатности и на другим мјестима

филозофији и социологији обезбиједити одговарајући третман, што, према датим показатељима, до сада није био случај.

4. На Универзитету „Вељко Влаховић“ у склопу постојеће рационализације садашњи Одсјек за марксизам и социјалистичко самоуправљање треба трансформисати у Одсјек за филозофију и социологију у склопу којег би био организован и Институт за филозофију и социологију. Тиме би се обезбиједило неопходно јединство и сарадња Одбора ЦАНУ, за филозофију и социологију, центара за марксизам, истраживачких центара у организацијама удруженог рада и других заинтересованих субјеката.

5. У већ назначеној сарадњи и јединству, сви марксистички центри треба да своју дјелатност развију у правцу образовне, истраживачке и издавачке дјелатности, сагласно конкретним потребама своје средине.

6. Наставне планове и програме школа средњег усмјереног образовања прилагодити захтјеву систематског изучавања филозофије и социологије као посебних дисциплина.

7. Покренути широку акцију формирања неопходних социолошких служби у организацијама удруженог рада које би се бавиле питањима унапређивања рада и самоуправљања.

8. У будућем развоју филозофије и социологије у Црној Гори нарочиту пажњу треба посветити стварању услова за кадровско јачање, специјализације, усавршавања како у Југославији, тако и у иностранству.

